

ЧЕРЕДНІЧЕНКО Олександр Вікторович,
магістрант Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»,
ДЕРКАЧ Мальвіна Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЄДНІСТЬ МАЛОЇ ГРУПИ ІЗ ЗОВНІШНІМ СТАТУСОМ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблем дослідження малої групи та особливостей соціально-психологічної єдності малої групи із зовнішнім статусом. З'ясовано ознаки, що характеризують взаємодію людей у малій групі, класифікацію малих груп, розкрито зміст поняття «зовнішній статус малої групи» та складові соціально-психологічної єдності групи.

Ключові слова: *група, мала група, статус групи, мала група із зовнішнім статусом, смисл спільності, соціально-психологічна єдність групи.*

В структурі проблем соціальної психології проблеми малої групи, безперечно, займають особливе місце, це не тільки найстаріша, але і, без перебільшення можна сказати, найбільш інтенсивна галузь соціальної психології, що розробляється. Стрімкий ріст дослідження проблем малої групи пояснюється такими причинами: 1) логіка розвитку соціально-психологічної науки підвела науковців до необхідності визнання того безперечного факту, що неможливо адекватно вивчати особистість, пояснювати своєрідність її складних життєвих проявів поза того соціального та психологічного оточення, в якому вона живе і розвивається. А таким оточенням або середовищем є саме мала група; 2) виявлення закономірностей функціонування малих груп сприяє кращому розумінню процесів, які значно менше доступні безпосередньому емпіричному вивченню, адже соціальні групи – це не просто мікросистеми, значною мірою вони є суттю мікросхеми великих організацій; 3) дослідження малих груп орієнтовано на різноманітні сфери соціальної практики і проблеми ефективності організації та управління людьми; 4) вивчення малих груп дозволяє розкрити механізми соціальної регуляції поведінки людини і на цій основі розробити адекватні цілям та завданням суспільного розвитку соціальні технології управління.

Проблема малої групи цікавить представників різних теоретичних орієнтацій. Серед напрямків дослідження найбільш виділяються три напрямки: соціометричний (Дж. Морено), соціологічний (Е. Мейо) і школа «групової динаміки» (К. Левін). Існують також інші підходи до вивчення малих груп: психоаналітичний (З. Фрейд), діяльнісний (А. Петровський, М. Ярошевський, Г. Андреєва), параметрометричний (Л. Уманський), інтеракціоністський, організаційно-управлінський, тренінговий тощо [1; 3; 4;].

Метою статті є теоретичний аналіз особливостей соціально-психологічної єдності малої групи із зовнішнім статусом.

Г. Андреєва виділяє три етапи дослідження малих груп. Найбільш ранні дослідження було проведено у США в 2-х рр. ХХ ст. Це дослідження «коактних» груп – груп, які трактувались як «факт присутності інших», у ході яких виявлено феномен фасилітації. Другий етап – вивчення взаємодіяльності індивідів у малій групі, де встановлено, що найважливіший параметр групової взаємодіяльності є сумісна діяльність. Третій етап спрямований на виявлення не тільки впливу групи на індивіда, але й характеристики групи як малої групи (структури, типу взаємодій індивідів у групі), вдосконаленням методів вимірювання групових характеристик. Група (соціальна група) – сукупність людей, що виділена на основі певного або кількох загальних для них соціальних або психологічних ознак; зібрання двох або більше людей, що взаємодіють на основі формальних або неформальних зв'язків і виконують необхідну для суспільства функцію в загальній структурі суспільного розподілу праці та діяльності [4; 2]. Під малою групою зазвичай розуміють малочисленну соціальну групу. Найчастіше поняття «мала група» визначається як: нечисленна за складом група людей, члени якої об'єднані загальною соціальною діяльністю і перебувають у безпосередньому особистому спілкуванні,

що є основою для виникнення емоційних відносин, групових норм і групових процесів (Г. Андреева, Л. Орбан-Лембрик, А. Петровський, М. Савчин, Т. Шибутані) [1]; «сукупність індивідів, які перебувають у психічній взаємодії один з одним» (П. Сорокін) [3]; «сукупність ідеалів, уявлень і навичок, що повторюються в кожній індивідуальній свідомості й існують тільки у цих свідомостях» (Ф. Олпорт) [2]; «зібрання індивідів, які поділяють соціальну категоризацію себе і діють на її основі» (Дж. Тернер) [3]; обмежена в розмірах спільноті контактуючих між собою людей, об'єднаних для реалізації групової (самостійної або в складі деякої соціальної структури) мети-потреби з дотриманням у своїй діяльності комплексу соціальних настанов (формальних і неформальних моральних та правових норм) [7]; нечисленне, відносно стійке об'єднання людей, у якому здійснюється безпосередній контакт індивідів, пов'язаних між собою певними спільними цілями і завданнями) [5].

До основних характеристик групи відносять її склад, структуру, групові процеси, норми, цінності, систему санкцій. Кількісні ознаки групи мають суттєве значення в її характеристиці і є предметом дискусії багатьох дослідників. «Нижня межа» малої групи – 2-3 особи, «верхня» – не вище рівня 2-3 десятків (інколи до 4 десятків). За даними психологічних досліджень, найбільш ефективною є мала група з 5-7 [1; 3; 4]. Ознаки, що характеризують взаємодію людей у малій групі: регулярні та тривалі контакти без посередників; наявність загальної цілі (справи, діяльності тощо), реалізація якої дозволяє задовольнити значимі потреби й інтереси; наявність внутрішньої організованості групи; участь у загальному розподілі функцій та ролей у внутрішньогруповій взаємодії; прийняття загальних норм та правил взаємодії в групі і міжгрупових ситуаціях; наявність ясного та диференційованого уявлення один про одного, особисте знання один одного; безпосереднє спілкування і взаємодія в діяльності; стабільні емоційні стосунки; загальні особливості психології й поведінки; уявлення себе як членів однієї групи і аналогічне сприйняття ззовні.

Класифікація малих груп: 1) умовні, реальні, тимчасові; 2) формальні, неформальні; 3) первинні, вторинні; 4) референтні (аспіраційні, реальні, умовні, позитивні, негативні), групи членства, індіферентні, антиреферентні; 5) групи високого та низького рівня розвитку; 6) дифузні, асоціації, корпорації, колективи; 7) гомогенні, гетерогенні; 8) творювальні та експлуатаційні; 9) групи-суб'єкти, групи-несуб'єкти; 10) лабораторні, природні, випадкові, стаціонарні; 11) горизонтальні, вертикальні; 11) дискусійні, інтерактивні, коактивні, маргінальні, психотерапевтичні, психокорекційні, групи психодрами, групи СПТ, групи зустрічей, групи рівних тощо [1; 3; 4; 5]. На становлення малої групи впливають не лише психологічні особливості індивідів, внутрішні взаємини її членів, але й зовнішній вплив, зв'язки, тобто її зовнішній статус, оскільки мала спільнота завжди має розглядатися як елемент значно ширших соціальних структур. Статус групи – положення групи у суспільстві, права, авторитет, повага, визнання іншими людьми (групами); соціально-психологічна міра впливу на людей (групи), процеси у групі або суспільстві [6]. Зовнішній статус групи визначає призначення групи, соціальну позицію індивідів, професійно-кваліфікаційний рівень (наприклад, технологічні норми, субординаційні відносини, посадові інструкції, статут, правила внутрішнього розпорядку) та визначає міжособистісні взаємини індивідів. Стосовно міжособистісного спілкування він є суто зовнішнім, періодичним або довготривалим управлінським впливом й регламентує відносини індивіда з інститутом його соціалізації (напр., підприємством, військовим підрозділом тощо).

Зовнішній статус, у поєднанні з нормами міжособистісної взаємодії, з одного боку, утворює певний цілісний мікросоціум, але, з іншого, робить групу конфліктною по суті, наприклад, професійно-кваліфікаційна стратифікація групи може не відповідати особистісній структурі групи, тобто індивідуально-особистісним характеристикам індивідів. Це може призвести до структурування групи із зовнішнім статусом за ознакою ставлення до норм зовнішнього статусу, що є необхідною умовою для врахування статусних та посадових авторитетів індивідів в оцінці групової згуртованості. Соціально-психологічна єдність групи відображає внутрішню і зовнішню силу тяжіння її членів один до одного, до групи як до окремого, «рідного» їм соціуму. В основі цієї сили – соціальна, духовно-перцептивна, емоційна та вольова єдність, яка, у свою чергу, залежить від рівня розвитку смислу спільності. Смисл спільності – це те, що поєднує людей, сприяє їхньому згуртуванню та спрямуванню в соціальному просторі. Він закріплює групові особливості, відокремлює одну групу від іншої, виражає і стверджує специфічні групові потреби, інтереси, норми, ціннісні орієнтації, стиль взаємодії і спілкування, є засобом внутрішньогрупового згуртування, виражає внутрішньогрупову солідарність, взаємозалежність, взаємопорозуміння і взаємовідповідальність, які спрямовані проти центробіжних тенденцій, що спричинюють руйнування людської спільноти. Кожна людина стає точкою перетину

соціально-психологічних смислових ліній, перетворювачем смислів. Водночас вона ними пов'язана зі всіма членами групи (чи колективу). Рівень розвитку групи прямо пропорційно залежить від ступеня розвитку визначального смислу спільності, який зумовлює формування соціально-психологічної єдності цієї людської спільноти, яку можна представити (для ширшого наукового розкриття та практики) через соціальну, духовно-перцептивну, емоційну та вольову єдність. Мала група проходить певні стадії свого розвитку від найнижчого до найвищого рівня, перетворюється на колектив. В основі Я-розвитку соціальна психіка. Мала соціальна група може перебувати на таких рівнях розвитку: початковому (дифузна група); низькому (асоціація); середньому (кооперація); високому (колектив).

Соціально-психологічну єдність групи – соціальну, духовно-перцептивну, емоційну й вольову – його складові – можна виразити через сукупність відносно самостійних статико-динамічних елементів (основних соціально-психологічних явищ), що, передусім, сприяє практичному розв'язанню багатьох проблем її. Кожне соціально-психологічне явище, яке відбувається у групі, по-перше, генерує певний енергетично-психологічний потенціал (різної полярності); по-друге, впливає тим чи іншим чином на всі інші соціально-психологічні явища; по-третє, «відчуває» на собі вплив соціальної психіки групи й змінюється під цим впливом [2]. Мала група із зовнішнім статусом» являє собою складне утворення, що відрізняється від класичного розуміння малої групи, оскільки містить у собі дилемну альтернативність, характеризується внутрішньою конфліктністю та певною невизначеністю особистісної стратифікації індивідів, що створює труднощі у виборі адекватних методик дослідження малої групи. Соціально-психологічна єдність групи – «ми-сутність» – формується на основі соціальної психіки. У ній закріплюються групові інтереси й ціннісні орієнтації, взаємовідповідальність, взаємодопомога, солідарність, взаємозалежність, почуття дружби, поваги, довіра тощо.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо експериментальне дослідження проблеми психологічних умов формування сприятливого соціально-психологічного клімату колективу.

Список використаної літератури

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія : навч.-метод. посібник / Ануфрієва Н. М., Зелінська Т. М., Єрмакова Н. О. – К. : Каравелла, 2009. – 216.
2. Варій М. Й. Психологія : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закладів.] / М. Й. Варій. – К. : «Центр учбової літератури». – 2007. – 288 с.
3. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В. В. Москаленко. – [Видання 2-ге, виправлене та доповнене]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
5. Немов Р. С. Социальная психология : учебное пособие / Немов Р.С., Алтуніна И. Р. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с. : ил. – (Серия «Учебное пособие»).
6. Психологічна енциклопедія / [Автор-упорядник О. М. Степанов]. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [Редкол. : С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др.]. – [2-е изд.]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1989 – 815 с.
8. Циба В. Т. Системна соціальна психологія : навч. посіб. / В. Т. Циба. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 358 с.

Стаття надійшла до редакції 16.02.14.

Чередніченко О. В., Деркач М. В. «Соціально-психологічне єдинство малої групи з зовнішнім статусом».

В статті здійснено теоретичний аналіз проблем дослідження малої групи та особливостей соціально-психологічного єдинства малої групи з зовнішнім статусом. Виявлено ознаки, характеризуючі взаємодію людей в малій групі, класифікацію малих груп, розкрито зміст поняття «зовнішній статус малої групи» та складові соціально-психологічного єдинства групи.

Ключевые слова: *група, мала група, статус групи, мала група з зовнішнім статусом, зміст общности, соціально-психологічне єдинство групи.*

Cherednichenko O. V., Derkach M. V. «Socio-psychological unity small groups with external status».

The article presents a theoretical analysis of the problems of small study groups and socio-psychological characteristics of unity of a small group with the external status. It was found features that characterize human interaction in small groups, classification of small groups, revealed the concept of "a small group with the external status" and components of social and psychological unity of the group.

Keywords: *group, small group, the status of the group, a small group of foreign status, sense of community, social and psychological unity of the group.*